
Gordana Viljetić
Etnografski muzej, Zagreb
gviljetic@emz.hr

DOI
<https://doi.org/10.32458/ei.29.7>

UDK
791.22:39056.263
39-028.22(497.5)

Stručni rad
Primljeno: 5. rujna 2024.
Prihvaćeno: 12. rujna 2024.

Pokušaj participativnog pristupa istraživanju kulture Gluhih¹ kroz medij filma: nastajanje etnografskog filma *Proba / The Rehearsal* u okviru radionice *Etnografski eksperimenti* Kinokluba Zagreb i sveučilišta University College London, 2022./2023.

Rad donosi prikaz i praktično iskustvo pohađanja radionice „Etnografski eksperimenti“ u organizaciji Kinokluba Zagreb i sveučilišta University College London, 2022./2023., koja je, po završetku teorijskog dijela, rezultirala praktičnim vježbama – snimanjem kratkih etnografskih filmova, između ostalog i filma „Proba“ / “The Rehearsal“, čija je premijera održana u svibnju 2024. godine. Posljednjim se pokušalo pristupiti istraživanju kulture Gluhih maksimalno inkluzivno, odnosno u kokreaciji sa zajednicom, ne bez poteškoća, no s ciljem razvijanja dragocjenih veza i odnosa između kazivača i istraživača, kao jamstva za nastavak kontinuirane i aktivne suradnje u budućnosti.

Ključne riječi: kultura Gluhih, etnografski film, Kinoklub Zagreb, University College London, Etnografski muzej

1 Slijedom sociološko-kulturološkog modela gluhoće koji „naglašava ono što gluhe osobe imaju – superiorno vizualno funkcioniranje i znakovni jezik te im pridaje identitet poštovanih pripadnika jezične – kulturne manjine. O zajednici gluhih govori se kao o kulturi Gluhih; gluhe osobe koje prihvaćaju zajednicu gluhih i znakovni jezik kao svoj preferirani jezik smatraju se kulturološki gluhima. Kako bi to naglasili i ukazali na analogiju s etnicitetom, riječ “Gluh” pišu velikim početnim slovom“ (Bradarić-Jončić 2016: 66).

UMJESTO UVODA

Kada je u listopadu 2022. godine stigao okružni e-poziv Hrvatskoga etnološkog društva na upis u radionicu *Etnografski eksperimenti* u organizaciji Kinokluba Zagreb, u suradnji sa sveučilištem University College London, moja inicijalna misao, a sudeći prema početnom broju prijavljenih kolega muzealaca/etnologa, starijih ili generacijski mi bliskih, ali i studenata etnologije i kulturne antropologije, i ne samo moja, bila je prilika za stjecanjem teorijskog (kasnije i praktičnog) znanja iz vizualne antropologije koja, u vrijeme mog studiranja na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, sredinom 2000-ih, nije bila među ponudjenim, ni redovnim ni izbornim kolegijima, iako se važnost etnografskog filma naglašavala kroz kontinuirano korištenje tog medija u nastavi gotovo svakoga od njih.

Prema Milovanu Gavazziju, „etnografski je film *novija* (godina izdanja 1964., op. a.) oznaka, izašla iz potrebe, da se kratkim izrazom označi jedna grana (žanr) filma, koja se na neki način ‘iskristalizirala’ kroz dulje vrijeme i tražila zasebnu oznaku i mjesto, napose u okviru stručnog odnosno naučnog filma“ (Gavazzi 1964: 57). Činjenica da je godine 2024. etnografski film, prijavljen kao etnografski te snimljen na radionici *Etnografski eksperimenti*, na godišnjem festivalu *Gledalište* Kinokluba Zagreb programski sistematiziran kao dokumentarni, sugerirala bi ipak na još uvijek prisutne probleme žanrovskog prepoznavanja i priznavanja, ne samo kod šire publike, nego i unutar suvremene filmske produkcije i kritike.

Rad pred čitateljem pokušaj je predstavljanja žanra etnografskog filma iznutra, iz pozicije eksperimentalnog istraživača i filmskog početnika. Iskustveno, afektivno, terenski i tek s naznakama teorijskih okvira vizualne etnografije koje su u otvorenom kreativnom procesu poslužile više kao smjernice, a manje kao sidrišta. Aspekt kokreacije sa zajednicom Gluhih ulazak je u novo metodičko područje, gotovo pionirskoga karaktera, utoliko potencijalno koristan ne samo etnologima/kulturnim antropolozima ili muzejskim pedagozima, nego i mnogo širem krugu teoretičara i praktičara orijentiranih na osobe s oštećenjem sluha ili/i fenomen kulture Gluhih.

O ORGANIZATORIMA

Kinoklub Zagreb nastao je 1928. godine kao kinosekcija Fotokluba Zagreb, što ga čini najstarijim klubom filmskih amatera u jugoistočnoj Europi. Danas Kinoklub Zagreb djeluje kao platforma amaterskog filma koja podupire potpunu autorsku slobodu, a besplatnim pristupom filmskom znanju i alatima svim zainteresiranim građanima omogućuje bavljenje filmom. Najveći značaj Kinokluba, kako ističu sami, nalazi se upravo u njegovim članovima i njihovom produkcijskom impulsu. Osim produkcije i distribucije amaterskih filmova, Kinoklub Zagreb organizira razne filmske radionice za svoje članove, kao i projekcije otvorene za javnost. Također je osnivač *One Take Film Festivala* i član međunarodne mreže NISI MASA koja okuplja mlade profesionalce, studente i zaljubljenike u film diljem Europe (usp. Kinoklub Zagreb [s.a.]).

Sveučilište University College London (UCL), partner radionice *Etnografski eksperimenti* (2022./2023.) osnovano je u središtu Londona davne 1826. godine, a danas je vodeće višedisciplinarno sveučilište, s više od 16.000 zaposlenika i 50.000 studenata iz preko 150 zemalja svijeta. Za sebe kažu da su raznolika zajednica sa slobodom i hrabrošću da izazivaju, propituju i razmišljaju *drugачije*. Kroz progresivan pristup istraživanju i poučavanju, ciljevi su kontinuirani akademski uspjeh, pomicanje granica i ostvarivanje utjecaja na stvarne probleme svijeta u kojem živimo (usp. University College London [s.a.]).

Voditeljica radionice, dr. sc. Meghanne Barker, lingvistica i vizualna antropologinja, doktorirala je antropologiju na sveučilištu University of Michigan u SAD-u, s istraživanjem o dječjoj kulturi i kazalištu lutaka u Kazahstanu. Prije i u vrijeme održavanja radionice *Etnografski eksperimenti* (2022./2023.) intenzivno se bavila istraživanjem filmske kulture na području bivše Jugoslavije, a 2024. godine započela je s istraživanjem komunikacije u vezama na daljinu između osoba koje (obje ili jedna od njih) podrijetlom ili/i stanovanjem pripadaju zemljama spomenute regije. Dr. sc. Barker predaje na Institutu za obrazovanje sveučilišta University College London, u Velikoj Britaniji (Department of Education, Practice and Society), a prethodno je predavala kolegije iz socijalne teorije, medija i komunikacije na istome institutu te na sveučilištima University of Chicago u SAD-u i London School of Economics u Velikoj Britaniji (usp. Kinoklub Zagreb 2022).

KURIKUL

Prema najavama organizatora okarakterizirana kao *napredna*, filmska radionica *Etnografski eksperimenti* (2022./2023.) fokus je trebala staviti na razne vrste etnografskog filma te potaknuti polaznike na njihovu realizaciju. Radionica je bila namijenjena filmskim autorima, studentima društvenih znanosti i umjetničkih akademija, nezavisnim autorima, umjetnicima i znanstvenicima. Cilj radionice bio je umrežiti suradnike različitih vještina i profesija te ih potaknuti na zajedničku suradnju u kreiranju filma. Prvi, teorijski dio, okupio je i primjetan broj muzejskih djelatnika, a film *Proba / The Rehearsal* rezultat je rada upravo najheterogenije skupine od ukupno sedam grupa/autora prijavljenih i primljenih u kasniji praktikum.

Radionica se sastojala od dva dijela tijekom kojih su polaznici, filmski autori i istraživači, gledali i analizirali filmove, međusobno surađujući i ispreplićući svoja tehnička, umjetnička i stručna znanja i vještine te zajednički kreirajući vlastiti film. U prvome dijelu radionice polaznici su se sastajali jednom tjedno, uz analizu i gledanje klasičnih i suvremenih etnografskih filmova. Program je organiziran tako da svaki od četiri bloka predstavlja različite teme, s posebnim fokusom na proučavanje eksperimentalnih tendencija unutar etnografske filmske forme. Tijekom gledanja važno je bilo pronaći i razumjeti vezu između etnografskog i eksperimentalnog filma te se inspirirati i pripremiti za budući rad na istraživanju i realizaciji vlastitog filma (usp. Kinoklub Zagreb 2022).

Prvi dio radionice održavao se u dvosatnim vikend terminima tijekom listopada 2022. godine, u prostoru projekcijske dvorane Kinokluba Zagreb. Prva projekcija i predavanje održano 15. listopada 2022. pod naslovom *Etnografski film kao promatranje „druge“, rijetke ili skoro izumrle kulture* uvelo je polaznike radionice u temu filmovima koji su stvorili pojam stereotipa etnografskog filma. Diskutiralo se o tome koji su im bili ciljevi, ali i granice, te su se analizirali eksperimentalni postupci unutar same filmske forme.

Druga radionica održana je 22. listopada 2022., a za temu je imala *etnofikciju*. Granica između etnografskog filma i fikcije oduvijek je postojala. Dok su se neki filmaši okrenuli prema čistoj dokumentarističkoj opservaciji, drugi su potvrdili da je moguće konstruirati priču, ali sa stvarnim ljudima, *naturščicima*. Ponekad to uključuje priče koje su osmislili sami protagonisti, ponekad su to različite verzije istinitih priča, a ponekad lokalne legende. Rezultat je zanimljiva kombinacija fikcije i dokumentarizma, koja posjeduje veliku etnografsku vrijednost.

Na trećoj su radionici, održanoj 29. listopada 2022., polaznici s mentoricom promatrali *etnografski film kao senzorni eksperiment*. Početkom 20. stoljeća, kada se antropologija uspostavljala kao disciplina u SAD-u, antropolozi poput Margaret Mead i Gregoryja Batesona uočili su velik

Slika 1. Inicijalno snimanje u interijeru, foto: Tina Grgić

Slika 2. Intervju (i) pomoću hrvatskog znakovnog jezika, foto: Timna Bjažević

Slika 3. Filmski set u prostoru za probe benda, foto: Gordana Viljetić

potencijal u korištenju filmskih sredstava za prikazivanje različitosti među kulturama, umjesto pisanih opisivanja kulturnih razlika. Ovaj pristup vizualnoj (i na kraju audiovizualnoj) etnografiji uvijek je naglašavao etnografsku vrijednost filma u odnosu na pisanje. Suvremeni antropolozi i filmaši, posebno oni koji dolaze iz Laboratorija za senzornu etnografiju na Sveučilištu Harvard, danas u fokus ponovno stavljaju eksperimentalni etnografski film kao multisenzorni, multimodalni pristup etnografiji koji eksplicitno odbacuje jezik, ponekad odbacujući dijalog ili se u potpunosti udaljavajući od ljudskih subjekata.

Eksperimenti refleksivnosti i kolaboracije bio je naslov četvrte po redu radioničke sesije, održane 30. listopada 2022. godine. Kao i u slučaju kulturne antropologije, vizualna antropologija dugo je bila predmetom kritike zbog sklonosti predstavljanja drugih kultura kao egzotičnih. Jedan od načina odnošenja spram te vrste kritike bio je da se prihvati činjenica da je antropolog stranac

koji dolazi da bi promatrao drugoga, te da se tu činjenicu eksplicitno prikaže u različitim trenucima refleksije unutar filma. Druga mogućnost je bila uspostaviti suradnju između antropologa i subjekata snimanja, kako bi zajednički odlučili što će biti tema filma i na koji način će se izvesti. Ove tendencije mogu biti u razmjeni s nekim drugim, primjerice s etnofikcijom (usp. Kinoklub Zagreb 2022). Upravo su treća i četvrta radionica imale najveći utjecaj na autorsku skupinu filma *Proba / The Rehearsal*.

Naime, nakon projekcija i analiza filmova u prvome dijelu, polaznici *Etnografskih eksperimenata* podijeljeni su u skupine, ovisno o predznanju i tematskim preferencijama, ako se nisu opredijelili za individualni rad. Dok je prvi dio radionice bio otvorenog tipa za sve zainteresirane, samostalni autori i timovi naknadno su se, u siječnju 2023., prijavljivali na drugi dio radionice, s konceptom budućeg filma i planom realizacije snimanja.

Po prolasku, odnosno prihvaćanju koncepta, drugi dio radionice započeo je u veljači 2023. godine, nakon manje vremenske stanke namijenjene samostalnom istraživanju i razvijanju ideje budućeg filma, s mogućnošću paralelnog sudjelovanja na radionicama uvoda u filmsku opremu i montažu (veljača – ožujak 2023.). Uvod u filmsku opremu i tehnike snimanja zainteresiranima je držao Dražen Žerjav, tehnički tajnik Kinokluba Zagreb, dok je osnove montaže predavala Karla Folnović, montažerka. U mjesecu ožujku 2023. svatko od autora ili grupe autora, uz sustavno vođenje mentora te na temelju vlastitih istraživanja i koncepta s kojim su se prijavili, trebao je snimiti kratkometražni film, a sljedećih mjesec i pol (travanj i polovica svibnja 2023.) ostavljeno je za rad na montaži, ponovno s terminima za konzultacije, zajedničku analizu i diskusiju snimljenog i montiranog materijala, uživo ili *online*. Radionica je bila besplatna, a svu potrebnu opremu osigurao je Kinoklub Zagreb. Minimalne troškove dnevnog snimanja polaznicima – autorima refundiralo je partnersko sveučilište University College London.

POLIFONIJA ISKUSTAVA

Sudjelovanje u projektu koautorske realizacije etnografskog filma eksperimentalnog tipa, odnosno eksperimentiranja u svrhu studijske vježbe, otvorilo je problematiku u više smjerova, čiju dublju analizu ostavljam za dulju formu drugom prilikom, iznoseći ih u nastavku samo kao podlogu za razmišljanja linijama mogućih (raz)rješenja.

U prvome redu treba istaknuti činjenicu umjetno (slučajno?) stvorene, heterogene grupe autora. Unatoč zajedničkim interesima u pogledu etnografskoga filma, od šest osoba dvije su (nezavisno i međusobno se prethodno ne poznajući) istakle želju za radom na temu vezanu uz osobe s oštećenjem sluha. Upravo je vrlo mala vjerojatnost neovisnog izdvajanja tako specifičnog predmeta interesa unutar manje od dvadeset polaznika zainteresiranih za praktičnu nastavu poslužila kao dodatni motiv u želji za realizacijom u obje predlagateljice, kojima su se priključili ostali zainteresirani za sada ponudenu temu kulture Gluhih. Temi se kompromisno pristupilo s naglaskom na glazbu u svakodnevici (istraživački interesi predlagateljica – jedne muzikologinje, a druge etnologinje), u početku vrlo ambiciozno, s nekoliko kazivača iz različitih područja društvenog djelovanja i pozadine te različite životne dobi, no ubrzo, shvaćajući golemost zadatka, u usporedbi s vremenskim okvirima, dijeljenom opremom i brojnim osobnim obvezama pomnoženima sa šest, scenarij se koncentrirao na dvije osobe, članove zagrebačkog *Deaf banda* „Dlan“.

Na tragu spomenutih obveza koje su koautore filma neprestano kočile u realizaciji sastanaka uživo, važno je naglasiti da se komunikacija najvećim dijelom odvijala virtualnim putem, što putem

online sastanaka na platformi Zoom i na temelju snimljenog materijala dijeljenog preko Google Drivea, što pisanim putem preko zajedničkih Word dokumenata i mobilne aplikacije WhatsApp. Čak i u tom obliku bilo je izuzetno teško uskladiti termine na takav način da odgovaraju svima, odnosno da omogućavaju posvećenost kakvu rad na zadatku zaslužuje. Uz već spomenute idejne začetnice, muzikologinju kao montažerku, ton-majstoricu i dizajnericu zvuka te etnologinju, autoricu ovoga članka, kao scenaristicu filma, radnu skupinu činila su još dva muzikologa, od čega jedna apsolutnica drugog po redu završenog fakulteta, studentica s dugogodišnjim amaterskim snimateljskim iskustvom te gimnazijalka s tada aktualnim planom upisa studija filmske i televizijske režije na Akademiji dramske umjetnosti. Uz prethodno nepoznavanje (izuzev nekoliko osoba u grupi), što se može promatrati i kao prednost u radu, usklađivanje školskih, studentskih i radnih rasporeda svakako je bilo najveći nedostatak koautora filma *Proba*. U svjetlu opće heterogenosti, spomenimo i višegeneracijski moment (ponovno, i prednost i nedostatak), s 24 godine razlike između najmlađeg (redateljica) i najstarijeg (scenaristica) člana skupine.

Drugo što je izuzetno važno istaknuti bila je potreba prilagodbe istraživačkog pristupa i metodologije istraživanja osobama s oštećenjima sluha, vezano uz problem u samoj komunikaciji s kazivačima – protagonistima filma. Jedina unutar skupine od šest autora koja je u vrijeme snimanja filma baratala tek osnovama hrvatskoga znakovnog jezika bila je scenaristica filma i autorica ovog teksta koja je prevodila, a time i moderirala razgovor između dviju grupa (čujućih istraživača i ispitanika s različitim stupnjevima oštećenja sluha – od naglušnosti do potpune gluhoće), što je, bez sumnje, utjecalo i na mogućnosti usredotočenosti na proces snimanja. Uz to, četiri od šest autora nikada do snimanja filma nisu imali kontakt s G/gluhima. Jedina olakotna okolnost bilo je prethodno poznavanje članova benda i montažerke / ton-majstorice, na temelju poslovne suradnje – snimanja TV priloga. Upravo ta činjenica mnogo je pomogla prilikom odlučivanja kazivača za snimanje jer je ono velikim dijelom bilo rezultat prethodno stečenog povjerenja koje je ostatak skupine tek trebao zadobiti. Prvi susret šestero informanata i šestero autora organiziran je u kafiću koji je predložio sam bend, u zagrebačkom kvartu Kruge, dok je prvi sljedeći bio već prvoga dana od ukupno tri dana snimanja (lokacije: Zagreb – centar i Sesvete). Već opisane okolnosti koje ni samim autorima nisu omogućavale češće susrete uživo (prvi je sastanak autora, usput budi rečeno, organiziran u kafiću Gluhih u središtu grada) omele su i ovdje izuzetno bitan segment participativne opservacije – u idealnoj ili ponovljenoj situaciji, više neobaveznih druženja između kazivača i istraživača prije početka rada na filmu stvorilo bi dodatno obostrano povjerenje, opuštenost i ugodu, a time i olakšalo daljnju suradnju.

S druge strane, svjesni neobičnosti, ljepote i vrijednosti ove nesvakidašnje prilike (za obje grupe), autori filma inicijalno snimljene scene namjerno ostavljaju dijelom filma jer naknadnim pregledom postaje jasno da je snimljen realan susret svjetova, ispred i iza kamere, dok drugačija jezična forma hrvatskoga znakovnog jezika, u standardu i svojim inačicama (npr. kombinacija hrvatskoga i američkoga znakovnog jezika), kao i jedinstveni glazbeni izričaj Gluhog benda omogućuju čujućim autorima i publici, u najvećoj mjeri, potpuno novo i nepoznato osjetilno iskustvo. Približavamo se time učenjima treće (senzorna etnografija) i četvrtke radionice (elementi refleksivnog modusa uz elemente *making of* modela, usp. Bukovčan i Ghottardi Pavlovsky 2023), neposredno i bez skrivanja/odmicanja od istraživanih subjekata te pretvaramo stvarni nedostatak (nelagodu i poteškoće u komunikaciji) u potencijalnu prednost (stvaranje novih komunikacijskih kanala i otvaranje *osjećanja*, umjesto slušanja).

Osiguravanje sigurnog okruženja i slobode u samopredstavljanju (*free style* u kombinaciji s polustrukturiranim intervjuima i usmenom poviješću) i participativnosti kazivača u scenariju

(davanje nacrtu scenarija na uvid prije snimanja, prihvaćanje sugestija, situacijske izmjene na terenu i slično) rezultiralo je prirodnošću i uvjerljivošću, no isto tako usporilo procese rada i dovelo do ponavljanja koraka u postprodukciji. Primjer je nezadovoljstvo protagonista scenom koja je u istraživačko-kinematografskom smislu izuzetno bitna i snažna, a proizašla je upravo iz samoodabrane radnje pred kamerama. Nije suviše naglasiti niti da su slijeđenja počela pozitivne psihologije i kreiranja inkluzivnog okoliša istraživanja bazirana na samoučenju / cjeloživotnom učenju, a stručna i osobna dvojba perspektiva (tretirati informante kao ranjivu skupinu ili ne?) propitavana tek u konzultacijama s mentoricama i drugim kolegama, polaznicima radionice. Ponovno, u idealnim okolnostima, bila bi poželjna temeljitija priprema iz specijalno-pedagoškog područja pristupa G/gluhim osobama i osnova hrvatskoga znakovnog jezika te metodologije istraživanja, kao i istraživačke etike, za sve članove radne skupine.

Gorko-slatki okus nedorečenosti, odnosno želja da se kaže (još) više (u vječnom sukobu s *manje je više*), bez sumnje je rezultat kompromisnih vizija interdisciplinarnoga autorskog tima (kontekst svakodnevice vs. glazbeni okoliš, klasični intervju vs. slobodna dijaloška forma, akademizam vs. muzealizacija teme, amaterizam vs. metodologija, i slično), no količina i raznolikost snimljenog materijala ostavlja svakome od autora slobodu naknadnog razvijanja osnovnog narativa, što svakako možemo ubrojiti u prednosti ove, ponovno podsjećam, etnografske vježbe. Očima jedinog etnologa u radnoj skupini, upravo je nemontirani materijal u istraživačkom smislu najveća vrijednost rada na opisanom projektu. Ako u budućnosti bude *sluha* za izložbu na temu kulture Gluhih u Etnografskome muzeju, uz manje montažne zahvate, intervjui vođeni s članovima zajednice Gluhih i muzealno će izvrsno funkcionirati. Makedonski etnolog dr. sc. Vladimir Bocev ističe važnost upravo muzejske prakse da se, osim filmovima, značenje pridaje i sirovome materijalu, budući da on sadržava mnogo više i znatno preciznijih informacija nego montirani proizvod, odnosno film (usp. Bocev 2016). Nadalje, kako navode Timothy i Patsy Asch, etnografi voljni pregledavati filmske sekvence puno će puta pronaći podatke za koje nisu znali da su ih snimili. Imajmo na umu da se isti proces selekcije odvija i kada gledamo filmske slike jer te „znakove“ iščitavamo kroz individualne i kulturne predrasude (usp. Asch i Asch 2003).

UMJESTO ZAKLJUČKA

Do početka pisanja ovoga rada završena su i javno prikazana četiri filma s radionice *Etnografski eksperimenti* (2022./2023.): *Pudarice* Dalije Dozet (5'), *Kruha i ajvara* grupe autora (26'), *Generacija milenijalaca i izlasci* Lee Galović (17') te *Proba* grupe autora (15'30") (usp. Kinoklub Zagreb 2024). Premijera filmova održana je u sklopu godišnjeg festivala filmova članova Kinokluba Zagreb, 17. po redu *Gledališta*, u trajanju od 29. svibnja do 1. lipnja 2024. u zagrebačkom kinu Kineteka.²

S obzirom na međunarodni karakter radionice, prethodno je upriličeno i londonsko predstavljanje projekta, održano u kazalištu Bloomsbury Theatre 2. veljače 2024. Tom su prilikom, uz sudjelovanje mentorice Meghanne Barker, montažerke Karle Folnović te redateljice Dalije Dozet, prikazani inserti odabrani između navedenih naslova i radova Tibora Đurđeva i Veronike Gamulin, također polaznika radionice (usp. University College London 2024).

2 Nakon projekcije filma *Proba*, 30. svibnja 2024., scenaristica filma Gordana Viljević sudjelovala je u sesiji razgovora s autorima (Q&A), a pregled najznačajnijih događanja sa 17. *Gledališta* KKZ-a prikazala je u emisiji *KKZ Gledalište 2024. – Kronika* Hrvatska radiotelevizija na svom Trećem programu 3. lipnja 2024. u 21:40. Urednica emisije je Snježana Samac.

Ozračje s premijere možda će najbolje dočarati riječi filmskog kritičara Janka Heidla koji na kraju svog osvrtu na spomenutu reviju filmova nastalih u godišnjoj produkciji Kinokluba Zagreb, objavljenog 14. lipnja 2024., zaključuje:

„Pripomenimo i to da su u većini filmova, ne samo ovdje navedenih, autori bili sami svoji majstori – redatelji, scenaristi, snimatelji, montažeri, snimatelji i oblikovatelji zvuka... i sve ostalo. Može se primijetiti i to da su se u većini dokumentarnih filmova autori nemalo služili izražajnim sredstvima koja uobičajeno vežemo uz eksperimentalni rod. Kako rabeći audiovizualnu građu koja nije vjerna slika toga o čemu je riječ, već zalazi u apstrakciju i okupira audiovizualnim začudnostima, tako i izlagačkim sklopovima što se uvelike oslanjaju na asocijativnu i lirsku komunikaciju kroz oblačiće s trotočjem, a ne na preglednu činjeničnost s neopozivom informativno dokumentnom točkom. Kao i u ostalim rodovima, raspon rezultata proteže se od očitih prvih nezgrapnih vježbovnih susreta s praksom filmovanja do ostvarenja što ostavljaju dojam zrelih radova iskusnih autora, u kojima se kinoklubaška produkcijska skromnost ne nadaje ograničenjem.“ (Heidl 2024)

Prepoznamo se ovdje (bit ću slobodna govoriti u ime grupe autora) i u audiovizualnim začudnostima, i u oblačićima s trotočjem, ali ponajviše u prvim nezgrapnim vježbovnim susretima s praksom filmovanja. Štoviše, upravo su nam oni neprocjenjivo vrijedno profesionalno iskustvo. Iz istoga razloga, naslov je našega etnografskog eksperimenta – *Proba*. Dakako, najmanje glazbena.

Na kraju, ali ne manje bitno, zahvale organizatorima, mentorima i koautorima na inicijativi, posvećenosti i suradnji, ali prije svega, hvala kazivačima koji su bili voljni podijeliti s nama djeliće svoje intime, svoje borbe i pobjede, pružiti nam gostoprimstvo i pokazati kako osjećaju glazbu. Hvala i svim kolegama iz Etnografskog muzeja koji su me kontinuirano podržavali i uljepšali mi premijeru svojim dolaskom u Kinoteku, bivšoj ravnateljici dr. sc. Goranki Horjan, muzejskoj savjetnici, na podršci u pohađanju radionice tijekom 2022. i 2023. godine te ravnateljici Etnografskog muzeja dr. sc. Zvezdani Antoš, muzejskoj savjetnici, na podršci u fazi postprodukcije (2024.) i posebno za to što je prepoznala važnost osiguravanja titlova na hrvatskom, a kao dodatne vrijednosti i engleskom jeziku, koji su naknadno inkorporirani u završnu od ukupno tri verzije filma, a bez kojih ga G/gluha domaća i strana publika ne bi mogla pratiti. Kako u jednom od svojih tekstova na temu etnografskog filma i sama kaže, primjena etnografskih filmova i ostalih oblika multimedije u muzejima obilježila je početak 21. stoljeća. To se prije svega odnosi na ulogu koju muzeji imaju u produkciji etnografskih filmova, u njihovoj prezentaciji i promociji, kao i u dokumentaciji (usp. Antoš 2016). Nastavljamo s dobrom praksom i u slučaju *Probe* koja će na *You Tube* kanalu Etnografskog muzeja biti dostupna od 23. rujna 2024., povodom obilježavanja ovogodišnjeg Međunarodnog dana znakovnih jezika u Međunarodnom tjednu gluhih i nagluhih osoba, dok su u suradnji s muzejskom edukacijom u tijeku pripreme za nove programe i nastavak dugogodišnje uspješne suradnje s Hrvatskim savezom gluhoslijepih osoba „Dodir“ te zajednicom Gluhih u prostorima novootvorene Čuvaonice Etnografskog muzeja, u novoj 2025. godini.³

3 Po završetku i predaji ovoga rada, a na inicijativu organizatora – Muzejskog dokumentacijskog centra, film je uvršten u program festivala MUVI 10: muzeji – video – film, održanog online 9. i 10. prosinca 2024. godine. Scenaristica filma Gordana Viljetić sudjelovala je na okruglom stolu oko kojega su, nakon projekcija, okupljeni autori prikazanih filmova, 9. prosinca 2024. godine.

PROBA / THE REHEARSAL (15'30")

Impresum

Redateljica i asistentica montaže: Nina Barušić
Scenaristica i asistentica montaže: Gordana Viljetić (Etnografski muzej, Zagreb)
Snimateljice i asistentice montaže: Tina Grgić, Timna Bjažević
Ton-majstorica, sound design: Magda Mas
Montaža: Magda Mas
Asistentica za zvuk i scenarij: Timna Bjažević
Asistent za zvuk i montažu: Nikola Bašić
Transkript i prijevod s/na hrvatski znakovni jezik (HZJ): Gordana Viljetić (Etnografski muzej, Zagreb)
Stručna savjetnica za HZJ: Katarina Jurin (Hrvatski savez gluhoslijepih osoba „Dodir“)
Prijevod na engleski jezik: Gordana Viljetić (Etnografski muzej, Zagreb)
Lektura: dr. sc. Meghanne Barker (University College London)
Tehnička podrška: Toma Širok

Titlovi i postprodukcija: AION d.o.o. za Etnografski muzej, Zagreb, 2024.
Izvršna producentica: dr. sc. Zvezdana Antoš (Etnografski muzej, Zagreb)
Kazivači: Lemary Vuletić, Angel Naumovski, Dražen Maleković, Ivana Relata, Tihana Dugonjić i Robert Vincek (Deaf band „Dlan“)
Mentorice: dr. sc. Meghanne Barker (University College London), Karla Polnović
Produkcija: Kinoklub Zagreb, 2023.

Sinopsis

Kratkometražni etnografski film prikazuje svakodnevicu Gluhih osoba studijom primjera para koji u slobodno vrijeme stvara, živi i osjeća glazbu, zajedno s članovima svoga *rock* benda „Dlan“. Lemary i Angel primaju nas u goste u svom zagrebačkom stanu, a potom ih pratimo na probu u predgrađu.

LITERATURA I IZVORI

- ANTOŠ, Zvezdana. 2016. „Predstavljanje etnografskog filma na konferencijama, muzejskim izložbama i festivalima“. *Informatica Museologica* 47: 76-80, <https://hrcak.srce.hr/183165> (pristup 3.9.2024.).
- ASCH, Timothy i Patsy ASCH. 2003. „Film in ethnographic research“. U: *Principles of visual anthropology*. P. Hockings, ur. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, str. 335-360.
- BOCEV, Vladimir. 2016. „Etnološki dokumentarni film u Muzeju Makedonije“. *Informatica Museologica* 47: 81-85, <https://hrcak.srce.hr/183166> (pristup 29.8.2024.).
- BRADARIĆ-JONČIĆ, Sandra. 2016. *Oštećenja sluha*. Zagreb: Edukacijsko rehabilitacijski fakultet, https://www.erf.unizg.hr/_download/repository/erfunizg_ostecenja_sluha_skripta_sandra_bradaric-joncic_2016.pdf (pristup 3.9.2024.).
- BUKOVČAN, Tanja i Aleksej GOTTHARDI-PAVLOVSKY. 2023. *Misliti kamerom: teorije i prakse vizualne etnografije*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu.
- GAVAZZI, Milovan. 1964. „Etnografski film, njegovo značenje i primjene“. *Slovenski etnograf* 33/34: 57-64, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-C7UW7HAR> (pristup 28.8.2024.).
- HEIDL, Janko. 2024. „17. Gledalište Kinokluba Zagreb – Oblačici s trotočjem“. *Dokumentarni.net*, objavljeno 14. lipnja 2024., <https://www.dokumentarni.net/2024/06/14/17-gledaliste-kinokluba-zagreb-oblacici-s-trotocjem/> (pristup 29.8.2024.).
- KINOKLUB ZAGREB [s.a.]. „O nama“, <https://kkz.hr/o-nama> (pristup 29.8.2024.).
- KINOKLUB ZAGREB. 2022. „Etnografski eksperimenti“. Objavljeno 13. rujna 2022., <https://kkz.hr/novosti/etnografski-eksperimenti> (pristup 29.8.2024.).
- KINOKLUB ZAGREB. 2024. 17. „Gledalište Kinokluba Zagreb“. Objavljeno 13. svibnja 2024., <https://kkz.hr/novosti/17-gledaliste-kinokluba-zagreb> (pristup 29.8.2024.).
- UNIVERSITY COLLEGE LONDON [s.a.]. „About UCL“, <https://www.ucl.ac.uk/about> (pristup 2.9.2024.).
- UNIVERSITY COLLEGE LONDON. 2024. „KinoKlub Zagreb at UCL: Ethnographic Experiments“. Objavljeno 2. veljače 2024., <https://www.ucl.ac.uk/bloomsbury-theatre/events/2024/feb/kinoklub-zagreb-ucl-ethnographic-experiments> (pristup 29.8.2024.).